

Altijd rechttop aan tafel

In memoriam Kees Fens

Kees Fens heeft mij leren lezen. Niet wat het is om van letters woorden, van woorden zinnen en van zinnen een verhaal te maken, maar lezen in de meest volledige zin van het woord, lezen zoals literatuur moet worden gelezen - dat heb ik geleerd uit de recensies die Kees Fens in *De Tijd* en daarna in *de Volkskrant* publiceerde. Met aandacht voor de vorm én voor de betekenis of liever voor de talloze betekenissen die in een verhaal of gedicht schuil kunnen gaan. Dat literatuur niet hetzelfde is als informatie, moet iemand je ooit laten zien. Iemand met talent voor zo'n manier van lezen.

Met dat talent was Fens meer dan wie ook begiftigd. Zijn recensies, die wekelijkse leerschool, gelden nog altijd als voorbeeldig; ze getuigen van een aandacht, precisie en verbeeldingskracht die je zelden in zo'n gelukkige combinatie tegenkomt. Ik heb nog wel eens een paar van die recensies uit de jaren zestig van de vorige eeuw herlezen. Lange en degelijke stukken waren het, zonder een spoor van frivoliteit. Maar wat stak je er veel van op. Dankzij Fens kon ik het mij permitteren om tijdens de saaie literatuurlessen uit het raam te staren.

Achterop de herdruk van zijn essaybundel *De eigenzinnigheid van de literatuur* staat een foto waarop we Kees Fens zien lezen. Vrijwel rechttop aan tafel gezeten, met het boek in de ene hand en de wijsvinger van de andere hand, ondersteund door de duim, tegen de lippen gedrukt: een toonbeeld van toewijding en concentratie. Wanneer ikzelf met een boek op de bank lig of in een stoel hang, moet ik wel eens aan die foto denken, nooit zonder iets van gêne. Want rechttop aan tafel, dat is de norm. Gelukkig zijn normen er ook om van af te wijken. Fens deed dat zelf eveneens, door in *De Tijd* naast zijn recensies 'cursiefjes' te schrijven (deels gebundeld in *Loodlijnen*); frivol was hij nog steeds niet, maar de toon werd al lossier, de strenge eerbied voor het boek en alleen het boek, indachtig het credo van *Merlyn*, veranderde in een meer journalistieke belangstelling voor de wereld van de literatuur.

Toen ik in de jaren tachtig ook voor *de Volkerant* ging schrijven, kwam ik Kees Fens wel eens tegen, bijvoorbeeld als er een jubilerende collega moest worden toegesproken. Terwijl iedereen alvast aan de borrel ging, stond Fens nuchter terzijde, om vervolgens een vlekkeloze, zeer geestige speech van een half uur te houden, geheel uit het hoofd, zelfs zonder spiekbriefje. Die improviserende en tegelijk tot in alle details verzorgde manier van spreken bepaalde al een tijdlang zijn artikelen, meer causerieën à la Sainte-Beuve dan recensies in de strikte zin van het woord. Verlost van de geijkte recensiedwang, werd Fens in zijn befaamde 'maandagstukken' steeds meer zichzelf. Nog steeds niet frivol, maar wel steeds persoonlijker, altijd onmiddellijk herkenbaar, soms op het voorspelbare af, als hij weer eens een kerkvader, een middeleeuws klooster of een Engelse excentriekeling had opgedolven.

Die stukken tikte hij, heb ik mij laten vertellen, op zondagmiddag in een à twee uur op de machine (om nog net op tijd Studio Sport te halen, zo stel ik mij

voor, want Kees Fens hield ook erg van voetbal) en dat is ongelofelijk, gelet op de eruditie en de doordachte visie die eruit sprak. Toch beschouwde hij zichzelf niet als een echte geleerde. Hij had er waarschijnlijk wel een willen worden, iemand als de door hem hevig bewonderde Augustinus-kenner F. van der Meer. Door omstandigheden was hij in de journalistiek terecht gekomen, waar hij zich ontwikkelde tot de meester van wie ik (en ongetwijfeld velen met mij) zoveel heb geleerd. Zelf keek hij binnen de krantenwereld, als ik mij niet vergis, vooral op tegen een ander soort journalisten: straatvechters en vrijbuiters als Jan Blokker, Hugo Brandt Corstius of Gerrit Komrij – columnisten voor wie iedereen sidderde.

Misschien had Kees Fens ook wel een beetje op hen willen lijken, maar daarvoor had hij een van hen moeten aanvallen. En dat heeft hij nooit gedaan. Wel herinner ik mij een aanval op de aquarellerende echtgenote van de toenmalige minister Elco Brinkman, en uit een van de necrologieën begreep ik dat tot een week geleden Frans Bauer op zijn tellen moest passen – lieden op wie Blokker c.s. hooguit in het voorbijgaan hun hak zouden zetten, zoals je een sigaret uitdooft.

De polemieek was niet Fens' element, dat was – het is dezer dagen vaker betoogd – de bewondering. Ik heb hem meer dan eens horen zeggen dat hij voor iets of iemand 'het grootste respect' had, en dat was dan alleen maar respect, een woord dat toen nog niet aan zijn huidige inflatie ten prooi was gevallen. Bewondering die méér was dan respect, kreeg al gauw de trekken van een even heilig als liefdevol ontzag. Geen toeval uiteraard, want achter de literatuur viel bij hem altijd nog iets van het Woord te bespeuren. In het boek was het vlees geworden.

Is het mogelijk om zonder die achtergrond van religie en devotie net zo in literatuur te geloven en de lijn voort te zetten? Ziedaar een van de vragen die de dood van Kees Fens oproept. In elk geval kan niemand hem verwijten dat hij niet heeft voorgedaan hoe het zou moeten.

(NRC *Handelsblad*, 20-6-2008)